

УДК 336.7:33.012.42/.43:005.52(477)

*О. В. Марценюк-Розарьонова,
к. е. н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Вінницький національний аграрний університет
В. В. Шмігельська,
магістр, кафедра фінансів, банківської справи та страхування,
Вінницький національний аграрний університет*

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ ТА НАПРЯМИ ЙОГО РОЗВИТКУ

*О. V. Martsenyuk-Rozaronova
Candidate of economic sciences, associate professor of department of finances,
banking and insurance, Vinnytsia national agrarian University
V. V. Shmigelska
Master, department of finances, banking and insurance,
Vinnytsia national agrarian University*

ANALYSIS OF THE MODERN STATE OF THE MARKET OF BANKING SERVICES IN UKRAINE AND DIRECTIONS OF ITS DEVELOPMENT

У статті розглянуто стан та умови розвитку банківських послуг в Україні. Оцінено роботу сучасного ринку банківських послуг в Україні та охарактеризовано сучасний стан банківської системи. Проаналізовано тенденції розвитку ринку банківських послуг в Україні та досліджено напрямки вдосконалення ринку банківських послуг в Україні, перспективи їх розвитку. Визначено зміни, що відбулися на цьому ринку. Встановлено, що для сучасного банку важливим є забезпечення ефективної інноваційної діяльності, зокрема ефективного вкладання коштів у розвиток технологій дистанційного банківського обслуговування.

Сектор банківських послуг в Україні несе на собі відбитки ліберального банківського законодавства, що надає суб'єктам другого рівня можливість проведення операцій в різних секторах ринку позичкового капіталу та дає клієнтам широкий вибір фінансових послуг. Таким чином, комерційні банки стають ключовою і базовою ланкою кредитних систем.

Характерними рисами сучасного етапу еволюції ринку банківських послуг є уніфікація правил гри на міжнародному ринку банківських послуг та зміцнення ролі міжнародних організацій, інтенсифікація процесів транснаціоналізації банківської діяльності та розширення присутності іноземних банків у національних банківських системах, посилення процесів консолідації та капіталізації банківського капіталу й універсалізація банківської діяльності, широкомасштабне впровадження інновацій та разом з тим підвищення вразливості ринку до зовнішніх потрясінь й швидкість поширення кризових тенденцій.

Основне завдання функціонування ринку банківських послуг – підвищення доходів банків і поліпшення задоволення потреб клієнтів, розширення їхніх купівельних можливостей, що, у свою чергу, сприяє розвитку національної економіки. Встановлено, що для сучасного банку важливим є забезпечення ефективної інноваційної діяльності, зокрема ефективного вкладання коштів у розвиток технологій дистанційного банківського обслуговування. Окреслено основні проблеми банків та сформульовані шляхи вдосконалення якісного надання послуг банками.

The article deals with the state and conditions of development of banking services in Ukraine. The work of the modern banking services market in Ukraine is assessed and the current state of the banking system is described. The tendencies of development of the banking services market in Ukraine are analyzed and directions of improvement of the banking services market in Ukraine, prospects of their development are researched. The changes that have taken place in this market are determined. It has been established that for a modern bank it is important to ensure effective innovation activity, in particular, effective investment of funds in the development of remote banking services.

The banking sector in Ukraine has imprints of liberal banking legislation, which gives entities of the second level the possibility of conducting operations in various sectors of the market of loan capital and gives customers a wide range of financial services. Thus, commercial banks become the key and basic link of credit systems.

Characteristic features of the modern stage of the evolution of the banking services market are the unification of the rules of the game in the international banking services market and the strengthening of the role of international organizations, the intensification of the processes of transnationalization of banking activities and the expansion of the presence of foreign banks in national banking systems, consolidation and capitalization of banking capital and universalization of banking activity, wide-scale introduction of innovations and, at the same time, increasing the vulnerability of the market to the outside turbulence and velocity distribution crisis trends.

The main task of the banking services market is to increase banks' income and improve customer satisfaction, expand their purchasing power, which, in turn, contributes to the development of the national economy. It has been established that for a modern bank it is important to ensure effective innovation activity, in particular, effective investment of funds in the development of remote banking services. The main problems of banks are outlined and ways of improving the quality of providing services by banks are formulated.

Ключові слова: банківська справа; кредит; депозит; банківський продукт; платіжна система; лізинг; довірчі послуги; інтернет-банкінг; мобільний банкінг.

Keywords: banking; loan; deposit; bank product; payment system; leasing; trust services; internet - banking; mobile – banking.

Постановка проблеми. Банківська система є однією із найважливіших складових фінансового ринку, а її стабільність та розвиненість – необхідною умовою розвитку національної економіки. Ключовим завданням банківського сектору є перерозподіл фінансових ресурсів між населенням, суб'єктами господарювання та державою у пріоритетні галузі економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджуючи банківську систему будь-якої країни, необхідно враховувати, що її сучасний стан - це результат тривалого розвитку, плід складних юридичних та економічних перетворень. Дослідження різних аспектів діяльності ринку банківських послуг привертають увагу багатьох вітчизняних та іноземних науковців й практиків, що пояснюється розширенням спектру, оновленням й модернізацією банківської діяльності. Вітчизняними авторами цих досліджень є такі науковці: Зублюк О. Д. [1], Корецька Н. І. [2], Марич М.Г. [3], О.Й. Шевцова [9] та

інші. Однак зазначені науковці досліджували окремі аспекти функціонування ринку банківських послуг, що не давало повного уявлення про функціонування вітчизняного ринку банківських послуг, а зокрема його інноваційної складової.

Викладення основного матеріалу дослідження. Необхідною умовою ефективного функціонування економіки будьякої країни є ефективний розвиток банківського сектору. Банки є інститутами фінансового ринку, що забезпечують процеси акумуляції і перерозподілу вільних фінансових ресурсів, забезпечуючи рух коштів між усіма економічними суб'єктами та підтримку процесів економічного відтворення.

Банківська система України протягом останніх декількох років знаходиться у стані системної кризи, яка зумовлена сировинною моделлю розвитку національної економіки, постійним дефіцитом довгострокових банківських ресурсів, диспропорціями банківських балансів та неефективними діями монетарного регулятора, що в кінцевому результаті призвело до трикратної девальвації гривні, вразливості банків та їхніх клієнтів до валютних шоків.

Активний розвиток і розширення сфер діяльності банків вимагає окреслення пріоритетних напрямів упровадження нових послуг, на яких повинні бути сконцентровані зусилля. Під впливом посилення міжбанківської конкуренції на банківському ринку України проявляється тенденція до розширення ряду наданих послуг. Серед них можна відзначити: трастові операції; послуги зі збереження цінностей; консультативно-інформаційні послуги; гарантійні та посередницькі послуги; факторингові та лізингові операції.

Це насамперед пояснюється тим, що кожен банк прагне збільшити власні прибутки, мобілізувати додаткові ресурси і розширити базу клієнтів банку, підвищити власний рейтинг на ринку [2].

Сектор банківських послуг в Україні несе на собі відбитки ліберального банківського законодавства, що надає суб'єктам другого рівня можливість проведення операцій в різних секторах ринку позичкового капіталу та дає клієнтам широкий вибір фінансових послуг. Таким чином, комерційні банки стають ключовою і базовою ланкою кредитних систем. За існуючої універсальної структури Закон "Про банки і банківську систему" не містить обмежень відносно окремих видів операцій і сфер фінансового обслуговування, крім положень статті 48, згідно якої банкам забороняється діяльність у сфері матеріального виробництва, торгівлі (за винятком реалізації пам'ятних, ювілейних та інвестиційних монет) та страхування, крім виконання функцій страхового посередника. Всі комерційні банки можуть надавати клієнтам повний набір послуг за умови отримання ліцензії на здійснення відповідних операцій [8].

Характерними рисами сучасного етапу еволюції ринку банківських послуг є уніфікація правил гри на міжнародному ринку банківських послуг та зміцнення ролі міжнародних організацій, інтенсифікація процесів транснаціоналізації банківської діяльності та розширення присутності іноземних банків у національних банківських системах, посилення процесів консолідації та капіталізації банківського капіталу й універсалізації банківської діяльності, широкомасштабне впровадження інновацій та разом з тим підвищення вразливості ринку до зовнішніх потрясінь й швидкість поширення кризових тенденцій тощо [2].

За результатами звітів Національного банку України станом на 1 січня 2017 року в Україні функціонувало 96 банків. Аналіз динаміки зміни кількості банків в Україні показав їхнє суттєве зменшення. Ліквідація низки проблемних банків, з одного боку, позитивно впливає на прозорість банківської системи, а з іншого – призводить до погіршення конкурентного середовища та умов надання банківських послуг у зв'язку із суттєвим зменшенням кількості учасників банківського сектору.

Одним з багаторічних лідерів ринку завжди виступав Приватбанк, який було націоналізовано 21.12.2016 р. Безперечно, така масштабна подія кардинально змінила розподіл гравців на ринку в розрізі структури власності банків – державної та приватної. Перехід Приватбанку у власність держави суттєво змінив структуру банківської системи України і станом на 1 січня 2017 року банки з приватним українським капіталом склали близько 13%, банки іноземних банківських груп – 35%, державні – 51,3% (28,1% на початок 2016 року) [7].

До націоналізації Приватбанку у портфелі держави вже перебувало троє значних гравців ринку: Ощадбанк, Укрексімбанк та Укргазбанк. Таке значне концентрування ринкової влади дає вагомі підстави говорити про монополізацію ринку надання банківських послуг державою, що базується на таких фактичних даних:

- клієнтами Приватбанку є 20 млн осіб, з яких 5 млн з низькою дохідністю;
- банк здійснює діяльність через 2243 відділень по всій Україні та володіє банкоматною сіткою у розмірі 7,5 тис. апаратів;
- приблизно 50% всіх транзакцій у національній валюті відбуваються за участю Приватбанку, який також залучений до міжнародних транзакцій з відповідною орієнтовною часткою 20-30%.

Станом на 10.04.2018р. більше ніж 50% українських банківських активів перебувають у державній власності. Натомість до націоналізації Приватбанку відповідна частка була значно меншою –

20-25%. За офіційною статистикою НБУ, частка державних банків у сегменті депозитів станом на початок січня 2018 р. становила 54,6%, при цьому індивідуальна частка Приватбанку склала 22,5%. Частка міжнародних банківських груп у цьому сегменті становить 30,5%, вітчизняних комерційних банків – лише 14,9%. [6]

Протягом 2015—2017 рр. спостерігається тенденція до зменшення кількості банківських установ як з частковим, так із іноземним капіталом. Починаючи з 2015 р. прийнято рішення щодо ліквідації комерційних банків, що зумовило скорочення їх кількості на 40.

Протягом 2016 р. в структурі власності банківської системи України відбувались значні перегрупування. Внаслідок переходу системного ПАТ КБ "ПриватБанк" у стовідсоткову власність держави частка державних банків в структурі активів банківської системи значно зросла протягом IV кварталу 2016 р. та станом на 01.01.2017 р. відповідала 52%. Частка банків з приватним українським капіталом складала близько 13%, банків іноземних банківських груп — 35%.

Зауважимо, що в подальшому можливе скорочення частки банків іноземних банківських груп внаслідок виходу банківських установ з російським капіталом з українського ринку. За підсумками 2016 р. чисті активи банківської системи України збільшились несуттєво, їх обсяг станом на 01.01.2017 р. відповідав 1256,30 млрд грн проти 1254,39 млрд грн на початок року (табл. 1) [4].

Таблиця 1.
Динаміка активів банківської системи України, млрд. грн

№ з/п	Показник	Станом на		
		01.01.2015 р.	01.01.2016 р.	01.01.2017 р.
1.	Чисті активи	1316,85	1254,39	1256,30
2.	Кредитний портфель	1006,36	965,09	1005,92
3.	Вкладення в цінні папери	168,93	198,84	332,27
4.	Високоліквідні активи	155,64	191,26	199,50
5.	Офіційний валютний курс, UAH/USD, грн	15,77	24,00	22,19
6.	Середня відсоткова ставка за кредитами в національній валюті, %	18,80	21,47	17,70
7.	Середня відсоткова ставка за кредитами в іноземній валюті, %	8,30	6,88	8,20

**Джерело: розроблено авторами за даними джерела [4]*

Дані табл.1 показують значні зміни активів банківської системи України у 2016 р. порівняно з 2015 р., а саме стрімко підвищився офіційний курс валюти з 15,77 грн до 24,00 грн, тобто на 8,23 грн, що є негативним явищем.

Отже, аналіз сучасного стану банківського сектору національної економіки дає можливість виявити декілька проблем у банківській сфері: політична та фінансова нестабільність у країні; низька якість банківських активів; зниження ліквідності банківських активів; недосконала нормативно - правова база в державі; високий ступінь вразливості банківської системи до валютнокурсової політики в країні, що проводиться Національним банком України.

За даними НБУ, за підсумками трьох кварталів серед 88 банків, які працювали на ринку станом на 01.10.2017, збитки зафіксували 17 фінустанов, а прибутки були відповідно в 71 [6].

Держбанки задекларували прибуток 555,6 млн грн; банки з іноземним капіталом – збиток 26,1 млн грн; банки з українським приватним капіталом – прибуток 875,4 млн грн.

Найбільші збитки – в Промінвестбанку (-4,92 млрд грн), Приватбанку (-1,6 млрд грн), Укрсоцбанку (-1,56 млрд грн), ВТБ Банку (-1,45 млрд грн), «Кредит Дніпро» (-489,1 млн грн) (табл.3).

Найбільші прибутки – в Райффайзен Банку Аваль (4 млрд грн), Укрексімбанку (1,47 млрд грн), Укрсиббанку (856,3 млн грн), Креді Агріколь Банку (852,8 млн грн), ПУМБ (764,2 млн грн) (табл.2) [9].

Таблиця 2.
ТОП-10 банків за обсягом прибутків за три квартали 2017 року, тис. грн.

1.	Райффазен Банк Аваль	4032028
2.	Укрексімбанк	1465156
3.	Укрсиббанк	856295
4.	Креді Агріколь Банк	852820
5.	ПУМБ	764187
6.	Сітібанк	763713
7.	ОТП Банк	667433
8.	Ощадбанк	448968

9.	Прокредит Банк	319777
10.	Кредобанк	315317

**Джерело: розроблено авторами за даними джерела [9]*

Таблиця 3.

ТОП-10 банків за обсягом збитків за три квартали 2017 року, тис. грн

1.	Промінвестбанк	-4917191
2.	Приватбанк	-1605261
3.	Укрсоцбанк	-1558619
4.	ВТБ Банк	-1449457
5.	Кредит Дніпро	-489110
6.	Кліринговий дім	-366721
7.	Форвард	-172232
8.	БМ Банк	-125504
9.	БТА Банк	-93057
10.	Місто Банк	-88984

**Джерело: розроблено авторами за даними джерела [9]*

Фундаментальні засади, на яких ґрунтується сучасна організація кредитних послуг - збіг інтересів кредитора й позичальника, залежність видачі позики від ресурсних можливостей банку, чітке визначення матеріальної основи позичкової операції, дотримання базових принципів кредитування й застосування адекватних методів провадження кредитного процесу - загалом вказують на поступове наближення, хоча і не в повній мірі, цих відносин до ринкових умов ведення господарської діяльності.

Від початку 2016 року концентрація у секторі помірно збільшилася через скорочення кількості платоспроможних банків. Частка державних банків у загальних активах зросла на 2.7 п.п. – до 32.2%, частки всіх інших груп зменшилися. За депозитами приріст частки держбанків був не таким значним – на 0.8 п.п. (до 23.5%). Протягом восьми місяців 2016 року 15 банків було оголошено неплатоспроможними, з них 4 через непрозору структуру власності, 2 (найбільші банки серед виведених) – через невиконання програм докапіталізації. Акціонери ще двох банків прийняли рішення про початок ліквідації установ. Активи 20 найбільших банків на 01.09.16 становили 90% сектору.

Банки спрямовували ліквідність переважно на купівлю державних цінних паперів: портфель ОВДП з початку року зріс на 68.8 млрд. грн. Значно зменшилися вкладення банків у депозитні сертифікати Національного банку України (-56 млрд. грн. з початку року). Сукупна частка вкладень в ОВДП та депозитні сертифікати, міжбанківських кредитів та коррахунків в НБУ на початок вересня перевищила 25% активів банків. Заявлена банками частка проблемних кредитів протягом періоду зросла та становила 30.6% на 01.09.16р.

Зберігається значний розрив у визнаних проблемними кредитах між банками I та II груп (близько 13% портфеля) та банками з іноземним капіталом (38% портфеля). Це свідчить, що частина банків з українським капіталом зволікає з визнанням кредитів проблемними та відповідним формуванням резервів.[6]

Діагностичне обстеження банків та набрання чинності новими правилами оцінки кредитного ризику (відповідно до постанови Правління НБУ № 351 від 30.06.2016) від початку 2017 року змушувало банки відображати дійсну картину якості активів.

Скасування обмежень на зняття гривневих вкладів та підвищення денних лімітів на зняття валютних вкладів населення не мало негативного впливу на динаміку депозитів. Частка коштів населення та бізнесу у зобов'язаннях банків зросла.

Комерційні процентні ставки у банківському секторі продовжували зменшуватися у відповідь на зниження ключової ставки НБУ (до 15% від 16 вересня із 22% на початку року). Від початку 2016 року ставки за 12-місячними депозитами фізичних осіб скоротилися на 2.7 п.п. – до 18.6% річних у гривні та на 2.0 п.п. – до 6.2% річних у доларах США. Зниження ставок за депозитами в іноземній валюті спричинене низьким попитом банків на фондування в іноземній валюті. На сьогодні ставки за валютними депозитами перебувають на історичному мінімумі. Зберігся значний диференціал за ставками у національній та іноземній валютах, понад 10 п.п. [4]

Зниження ставок дало банкам змогу певною мірою послабити цінові умови кредитування бізнесу, що сприяло помірному зростанню кредитного портфеля корпорацій.

Український ринок банківських послуг має свої особливості та специфічні риси, що пов'язано, перш за все із розвитком вітчизняного фінансового ринку і економіки. Так, незважаючи на те, що в світовій банківській практиці використовується більше 300 банківських послуг, в Україні цей показник

значно менший, де левову частку займають кредитні послуги в традиційному розумінні, адже на лізинг, факторинг, форфейтинг, інвестиційне кредитування припадає близько 7% кредитних операцій банків.

Підвищенню конкурентоспроможності банку у залученні додаткових коштів на депозити різних груп клієнтів сприятиме застосування комплексного обслуговування клієнтури, тобто задоволення потреб клієнтів у різноманітних послугах. Це означає, що окрім традиційного кредитно - розрахункового і касового обслуговування, банки надають своїм клієнтам цілу низку додаткових послуг. Постійне розширення діапазону послуг, зниження їх вартості, покращення якості кредитно - розрахункового і касового обслуговування, надання різного роду консультацій, пільгове обслуговування постійних вкладників сприятимуть збільшенню обсягу кредитних ресурсів банку

Висновки. Не дивлячись на позитивні зміни, які відбулися в банківській системі України за останні роки, проблеми все ж таки існують: рівень капіталізації банківської системи невеликий; досить великий рівень відсоткових ставок за кредитами для господарюючих суб'єктів; наявність дуже високих ризиків при здійсненні кредитування; конкуренція між банками здійснюється переважно не в площині якісних показників обслуговування клієнтів, а в площині кількісних показників. Названі недоліки виступають помітною перешкодою до подальшого розвитку економіки в цілому і банківської системи зокрема.

Література.

1. Зублюк О. Д. Ринок банківських послуг: теоретичні аспекти організації і стратегічного розвитку в Україні / О. Д. Зублюк // Банківська справа. – 2006. – № 5/6. – С. 23–25.
2. Корецька Н. І. Процес концентрації ринку банківських послуг України: оцінка та стратегії позиціонування / Н. І. Корецька // Економічний форум. – 2014. – № 1. – С. 196–204.
3. Марич М.Г. Напрями підвищення ефективності функціонування банківської системи України в умовах глобалізації/ М.Г. Марич //Фінансовий простір. - 2014. - № 2. – С. 14-16.
4. Огляд банківського сектору. Лютий 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=43633516>
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс].Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
7. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV (із змінами і доповненнями)
8. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III (із змінами і доповненнями)
9. Шевцова М.Ю. Ринок банківських послуг: динаміка розвитку та сегментації [Електронний ресурс] / М.Ю. Шевцова, Ю.О. Солодовник. — Режим доступу: <http://www.vestnikdnu.com.ua/archive/201152/149155.pdf>

References.

1. Zublyuk O. D. (2015) “Market of Banking Services: Theoretical Aspects of Organization and Strategic Development in Ukraine”, *Bankivs'ka sprava*, vol. 5/6, pp 23-25.
2. Koretska N. I. (2014), “Processes of concentration of the banking services market in Ukraine: assessment and positioning strategies”, *Ekonomichnyj forum*, vol. 1, pp. 196-204.
3. Marich M.G. (2014), “Directions of increase of efficiency of functioning of the banking system of Ukraine in the conditions of globalization”, *Finansovyj prostir*, vol. 2, pp 14-16.
4. Overview of the banking sector (2017), available at: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=43633516> (Accessed February 2017).
5. Official site of the State Statistics Service of Ukraine available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 05 October 2018).
6. Official site of the National Bank of Ukraine available at: <http://www.bank.gov.ua> (Accessed 05 October 2018).
7. The Verkhovna Rada of Ukraine (1999), The Law of Ukraine “About the National Bank of Ukraine”, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14> (Accessed 06 October 2018)
8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2000), The Law of Ukraine “About banks and banking”, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (Accessed 01 October 2018)
9. Shevtsova M.Yu. (2015), “Market of banking services: dynamics of development and segmentation”, available at: <http://www.vestnikdnu.com.ua/archive/201152/149155.pdf>

Стаття надійшла до редакції 10.10.2018 р.